

**GIYOHVAND MODDALARNING NOQONUNIIY
AYLANISHIGA QARSHI KURASHNING XALQARO VA
MINTAQAVIY HUQUQIY MEXANIZMLARI**

Turg'unboyev Jamshidbek G'ulomjon o'g'li

Renessans ta'lim universiteti

Xalqaro transformatsiya va hamkorlik ofisi bosh mutaxassisi

Email: jamshidbekturgunboev@gmail.com

Tel: 99894-270-15-29

Annotatsiya. Mazkur maqolada giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro va mintaqaviy darajada shakllantirilgan huquqiy mexanizmlar tahlil qilinadi. Muallif giyohvand moddalar savdosini global xavfsizlik, jamoat salomatligi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga jiddiy tahdid soluvchi ko'p qirrali muammo sifatida ko'rib chiqadi. Maqolada 1912-yildagi Xalqaro afyun konvensiyasidan boshlab 1961, 1971 va 1988-yillardagi Birlashgan Millatlar Tashkilotining konvensiyalarigacha bo'lgan xalqaro huquqiy hujjatlarning evolyutsiyasi, ko'lami va samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, Yevropa Ittifoqining Narkotiklar strategiyasi, Amerika Shtatlari Tashkiloti (OAS/CICAD) hamda ASEAN kabi mintaqaviy tashkilotlarning hamkorlik mexanizmlari tadqiq etiladi. Muallif huquqiy uyg'unlashtirishning yetishmasligi, institutsional salohiyatning cheklanganligi, korrupsiya va inson huquqlariga oid muammolar kabi asosiy qiyinchiliklarni ajratib ko'rsatadi. Maqola xulosasida narkobiznesga qarshi kurashning huquqiy asoslarini mustahkamlash, xalqaro hamkorlikni kengaytirish hamda muvozanatli va dalillarga asoslangan yondashuvni ilgari surish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar. Giyohvand moddalar savdosi, narkobiznes, noqonuniy aylanish, xalqaro huquqiy hujjatlar, Vena konvensiyasi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, mintaqaviy hamkorlik, EMCDDA, CICAD, ASEAN, huquqiy mexanizmlar, global xavfsizlik, jamoat salomatligi.

Аннотация. В данной статье анализируются международные и региональные правовые механизмы борьбы с незаконным оборотом наркотических средств. Автор рассматривает наркоторговлю как многогранную проблему, представляющую серьезную угрозу глобальной безопасности, общественному здоровью и социально-экономическому развитию. В статье освещаются эволюция, масштабы и эффективность международно-правовых документов — от Гаагской опиумной конвенции 1912 года до конвенций Организации Объединенных Наций 1961, 1971 и 1988 годов. Также исследуются механизмы сотрудничества региональных организаций, таких как Стратегия Европейского союза по наркотикам, Организация американских государств (ОАС/CICAD) и АСЕАН. Автор выделяет ключевые проблемы, включая отсутствие правовой гармонизации, ограниченный институциональный потенциал, коррупцию и проблемы, связанные с правами человека. В заключении статьи обосновывается необходимость укрепления правовых основ борьбы с наркобизнесом, расширения международного сотрудничества и продвижения сбалансированного, основанного на фактических данных подхода.

Ключевые слова. Незаконный оборот наркотиков, наркобизнес, незаконный оборот, международно-правовые документы, Венская конвенция, Организация Объединенных Наций, региональное сотрудничество, EMCDDA, CICAD, АСЕАН, правовые механизмы, глобальная безопасность, общественное здоровье.

Abstract. This article analyzes the international and regional legal mechanisms for combating illicit drug trafficking. The author views drug trafficking as a multifaceted problem that poses a serious threat to global security, public health, and socio-economic development. The article highlights the evolution, scope, and effectiveness of international legal instruments ranging from the 1912 International Opium Convention to the United Nations conventions of 1961, 1971, and 1988. It also examines the cooperation

mechanisms of regional organizations such as the European Union Drugs Strategy, the Organization of American States (OAS/CICAD), and ASEAN. The author identifies key challenges, including the lack of legal harmonization, limited institutional capacity, corruption, and human rights issues. In conclusion, the article substantiates the need to strengthen the legal framework against the drug business, expand international cooperation, and promote a balanced, evidence-based approach.

Keywords. Drug trafficking, illicit drug business, illegal circulation, international legal instruments, Vienna Convention, United Nations, regional cooperation, EMCDDA, CICAD, ASEAN, legal mechanisms, global security, public health.

Giyohvand moddalar savdosi global xavfsizlik uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi va uning ko'p qirrali oqibatlarini bartaraf etish uchun mustahkam huquqiy bazani talab qiladi. Ushbu bobda narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish va uning salbiy oqibatlarini yumshatish bo'yicha xalqaro, mintaqaviy va milliy darajada yaratilgan huquqiy mexanizmlar ko'rib chiqiladi. Birinchidan, narkotik moddalarning aylanishiga qarshi kurashish va uning salbiy oqibatlarini yumshatish bo'yicha xalqaro mexanizmlarni tahlil qilish juda muhim hisoblanadi. Albatta, giyohvand moddalar savdosi global xavfsizlik, jamoat salomatligi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga jiddiy tahdid soladi, bu esa kelishilgan xalqaro javob choralarini qo'llashni talab qiladi. Demak, quyida bevosita giyohvand moddalarni ishlab chiqarish, ularning savdosi va iste'molini oldini olish bo'yicha sa'y-harakatlarni tartibga soluvchi va muvofiqlashtiruvchi xalqaro huquqiy hujjatlarga e'tibor qaratib, global giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashishning huquqiy asoslari o'rganiladi. Qolaversa, ushbu hujjatlarning evolyutsiyasi, ko'lam, samaradorligi va muammolarini o'rganish orqali xalqaro hamkorlikni kengaytirish va giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashda huquqiy mexanizmlarni mustahkamlash bo'yicha atroflicha fikr yuritamiz.

Xalqaro huquqiy vositalarning evolyutsiyasi. Giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashda xalqaro huquqiy hujjatlarning evolyutsiyasi 20-asr boshlariga, 1912-yildagi Xalqaro afyun konvensiyasining qabul qilinishiga to'g'ri keladi.¹ Keyingi o'n yilliklar o'z ichiga shartnomalar, konvensiyalar va protokollarni olgan mustahkam huquqiy bazaning Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan rivojlantirilishiga guvoh bo'ldi, desak to'g'ri bo'ladi. 1961-yildagi Giyohvandlik vositalari to'g'risidagi yagona konvensiya², 1971-yildagi Psixotrop moddalar to'g'risidagi konvensiya³ va 1988-yildagi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi konvensiyasi (Vena konvensiyasi) muhim bosqichlardir⁴. Ushbu hujjatlar giyohvand moddalar nazorat qilish bo'yicha xalqaro hamkorlik uchun asos yaratdi va a'zo davlatlar uchun huquqiy normalar va standartlarni o'rnatdi.

Xalqaro huquqiy hujjatlar doirasi. Giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qaratilgan xalqaro huquqiy hujjatlar narkotik moddalarning noqonuniy ishlab chiqarilishi, aylanishi, tarqatilishi va iste'mol qilinishining oldini olishga qaratilgan qator chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, ushbu hujjatlar a'zo davlatlar o'rtasida huquqni muhofaza qilish, razvedka ma'lumotlarini almashish, ekstraditsiya qilish, aktivlarni musodara qilish va o'zaro huquqiy yordam sohasida hamkorlikni ham nazarda tutadi. Ular, shuningdek, talabni kamaytirish, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilishning oldini olish, davolash, rehabilitatsiya va ijtimoiy reintegratsiyaga qaratilgan sa'y-harakatlarga yordam beradi. Bundan tashqari, xalqaro huquqiy hujjatlar muqobil rivojlanish, giyohvandlik ekinlarini yo'q qilish va zarar ko'rgan jamoalar uchun barqaror hayotni ta'minlash muhimligiga alohida e'tibor qaratadi.

¹ SINGLE CONVENTION ON NARCOTIC DRUGS, 1961. United Nations Publications.

https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf

² CONVENTION ON PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, 1971. United Nations Publications.

https://www.unodc.org/pdf/convention_1971_en.pdf

³ UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST ILLICIT TRAFFIC IN NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, 1988. United Nations Publications.

https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU Agenda and Action Plan on Drugs 2021–2025. Brussels, 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0606>

Xalqaro huquqiy hujjatlarning samaradorligi. Narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashda xalqaro huquqiy hujjatlarning samaradorligi a'zo davlatlar tomonidan amalga oshirish, ijro etish va ularga rioya qilish kabi omillarga qarab farqlanadi. Ushbu vositalar giyohvand moddalarni yetkazib berish zanjirlarini buzish, savdo tarmoqlarini yo'q qilish va giyohvand moddalar bilan bog'liq jinoyat va zo'ravonlikni kamaytirishda muhim yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Bularga qonunchilik bazasidagi bo'shliqlar, davlatlar o'rtasidagi huquqni muhofaza qilish imkoniyatlaridagi nomutanosiblik, korrupsiya, resurslarning yetishmasligi va giyohvand moddalarni ishlab chiqarish va sotish yo'llarining o'zgaruvchan tendensiyalari kiradi. Bundan tashqari, giyohvand moddalar savdosining noqonuniy tabiati aniqlash, tergov qilish va jinoiy javobgarlikka tortish uchun o'ziga xos qiyinchiliklar tug'diradi, bu esa innovatsion yondashuvlar va milliy, mintaqaviy va xalqaro darajadagi hamkorlikni kuchaytirishni talab qiladi.

Qiyinchiliklar va cheklovlar. Darhaqiqat, narkotik moddalarni nazorat qilish bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlardagi muvaffaqiyatga qaramay, bir qator muammolar va cheklovlar giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashda huquqiy hujjatlarning samaradorligiga to'sqinlik qilmoqda. Ularga quyidagilarni misol qilib keltirish mumkin:

- **Huquqiy uyg'unlashtirish:** milliy giyohvandlik qonunlari va qoidalaridagi nomutanosibliklar, shuningdek, huquqiy tizimlar va protseduralardagi farqlar a'zo davlatlar o'rtasidagi uyg'unlik va hamkorlikka to'sqinlik qiladi.
- **Potensialni oshirish:** ko'pgina mamlakatlarda yetarli resurslar, texnik tajriba va institutsional salohiyatning yetishmasligi ularning giyohvand moddalarga qarshi kurash choralarini samarali amalga oshirish va qo'llash qobiliyatiga to'sqinlik qiladi.
- **Korrupsiya va uyushgan jinoyatchilik:** huquqni muhofaza qilish organlari, sud tizimi va siyosiy institutlar ichidagi korrupsiya giyohvand

moddalar savdosiga qarshi kurashni bir muncha susaytiradi va giyohvand moddalar savdosi bilan shug'ullanuvchi shaxslarning jazosiz qolishini kuchaytiradi.

- **Inson huquqlari bo'yicha muammolar:** giyohvand moddalarni nazorat qilish choralarini qo'llash inson huquqlarini, xususan, giyohvand moddalarni iste'mol qiluvchilar, mahalliy jamoalar va ozchiliklar kabi zaif aholi huquqlarini buzishi mumkin, bu esa natijada axloqiy va huquqiy ikkilanishlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Xalqaro huquqiy hujjatlar global giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashda hal qiluvchi rol o'ynaydi, qolaversa a'zo davlatlar o'rtasida hamkorlik, muvofiqlashtirish va harakatlar uchun asos yaratadi. Ushbu vositalar dori vositalari taklifi, talabi va zararini kamaytirishda sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, giyohvand moddalarga qarshi kurash choralarini samarali amalga oshirishda ayrim muammolar mavjud. Ushbu muammolarni hal qilish barqaror siyosiy majburiyat, kengaytirilgan xalqaro hamkorlik va oldini olish, davolash hamda muqobil rivojlanishga ustuvor ahamiyat beradigan keng qamrovli strategiyalarni talab qiladi. Narkobiznesga qarshi kurashning huquqiy asoslarini mustahkamlash hamda muvozanatli va dalillarga asoslangan yondashuvni ilgari surish orqali xalqaro hamjamiyat giyohvand moddalar savdosining global xavfsizlik, aholi salomatligi va inson huquqlariga salbiy ta'sirini yumshata oladi.

Ikkinchidan, giyohvand moddalar savdosi keng tarqalgan global bir davrda mintaqaviy huquqiy mexanizmlarning o'rni juda beqiyos. Boisi, ushbu xunrez global savdo natijasida aholi salomatligi, xavfsizlik va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga jiddiy salbiy ta'sir qilishi turgan gap. Ushbu ko'p qirrali muammoni samarali hal qilish uchun xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Hozirgi davrda giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish uchun global huquqiy asoslar yaratilgan bo'lsa-da, mintaqaviy huquqiy mexanizmlar mintaqaviy darajada muvofiqlashtirish va nazoratni kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, quyida global miqyosda giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashda qo'llaniladigan turli mintaqaviy

huquqiy mexanizmlarni tahlil qilib, ularning kuchli, zaif tomonlari va xalqaro narkotik nazorati harakatlariga umumiy ta'sirini o'rganib chiqamiz.

Giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashda mintaqaviy huquqiy mexanizmlarning muhim jihatlaridan biri mintaqaviy hamkorlik asoslarini yaratishdir. Ushbu kelishuvlar a'zo davlatlar uchun giyohvand moddalarni nazorat qilish tashabbuslarida hamkorlik qilish, ma'lumot almashish va huquqni muhofaza qilish sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Yevropa Ittifoqining (EI) Narkotiklar strategiyasi¹⁶ va Yevropa Ittifoqi hududida giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashish uchun "Harakat rejalari"⁵ keng qamrovli asos yaratadi. Giyohvandlik va giyohvandlik moddalari bo'yicha Yevropa monitoring markazi (EMCDDA) kabi tashabbuslar orqali Yevropa Ittifoqi ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va tarqatishni osonlashtiradi.⁶ O'z navbatida, bu a'zo davlatlarga ongli siyosat qarorlarini qabul qilish va resurslarni samarali ustuvorlik qilish imkonini beradi.

Xuddi shunday, Amerika Shtatlari Tashkiloti (OAS)⁷ va Janubi-Sharqiy Osiyo Millatlar Assotsiatsiyasi (ASEAN) kabi mintaqaviy tashkilotlar o'z mintaqalarida giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashish uchun mintaqaviy harakat rejalari va hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqdilar. OASning Giyohvand moddalarni suiiste'mol qilishni nazorat qilish bo'yicha Amerikalalararo komissiyasi (CICAD) a'zo shtatlar o'rtasida muloqot va hamkorlikni osonlashtiradi, huquqiy asoslarni mustahkamlash, huquqni muhofaza qilish salohiyatini oshirish va muqobil rivojlanish strategiyalarini ilgari surish bo'yicha sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. CONVENTION ON PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, 1971. United Nations Publications. https://www.unodc.org/pdf/convention_1971_en.pdf

⁵ European Drug Report 2023: Trends and Developments. https://www.emcdda.europa.eu/index_en

⁶ Organization of American States. https://www.oas.org/en/about/who_we_are.asp

⁷ Organization of American States. https://www.oas.org/en/about/who_we_are.asp

2. UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST ILLICIT TRAFFIC IN NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, 1988. United Nations Publications. https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
3. EU DRUGS STRATEGY 2021–2025. Council of the European Union General Secretariat. <https://www.consilium.europa.eu/media/49194/eu-drugs-strategy-booklet.pdf>
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU Agenda and Action Plan on Drugs 2021–2025. Brussels, 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0606>
5. European Drug Report 2023: Trends and Developments. https://www.emcdda.europa.eu/index_en
6. Organization of American States. https://www.oas.org/en/about/who_we_are.asp